

PÁRISI LEVÉL.

PÁRIS, 1892. JAN.

(Freycinet fogadtatása a Francia Akadémiában. Az erkölcstelen, aljas irodalom hanyatlása Franciaországban. J. Simon Nouveaux Memoires des autres. 1. vol. in. 12. A liberálisok és orthodoxok közeledésének jelei a ref. egyházban.)

Szerkesztő Úr!

Freycinetnek az Akadémiában való fogadtatásáról nem csak azért írok, mert protestáns és ministerelnök, hanem mert az valóban esemény volt. Az ünnepély dec. elején ment végbe. Már napokkal az előtt nem lehetett arra jegyet kapni. Kétségtelen, hogy az új tagnak már a neve és személyisége is sokat tett arra nézve, hogy őt lelkesülten fogadják. Freycinet már régóta ismeretes, mint politikai szónok, ki ügyesen tud a kérdésekkel elbánni, ki következetesen érvel, midőn valamely szakjába vágó dolgot kell védelmeznie; s kiváló a kételkedők meggyőzésében vagy ellenfelei megczáfolásában. De mindez különböző dolog egy akadémiái értekezéstől, főleg ha mint a jelen esetben egy drámai költőről kellett beszélni, a kinek helyére választatott meg. Minő ellentét! Egy mérnöknek, egy hadügyministernek kellett dicsbeszédet tartani egy költőről és pedig drámai költőről. Ez már magában elég volt, hogy felkeltse komoly embereknek is az érdeklődését. Aztán azt is tudta a közönség, hogy a kinek Freycinet beszédére felelni kell, az Greard, a francia egyetem aligazgatója, egyike korunk legnevezetesebb íróinak, kit az irodalomról és a költészetéről mindig szívesen hallgat a közönség.

Bármí volt az ok, a mi az embereket e napon az „Institute“-ba vitte, tény, hogy rendkívül sokan voltak jelen és várakozásukban nem csalódtak.

Említettem már más hasonló alkalomból, hogy az új akadémiikus szerepe dicsbeszédet mondani elődéről, vagy pedig azt bírálni. Augier Emil, a kinek a helyébe lépett Freycinet, eléggé ismeretes arra, hogy ha csak a „Fils de Giboyer“-nek lenne is szerzője, semmint hosszasan kellene utódjának róla tartott beszédét ismertetnem. Azért a beszédnek csupán arra a részére szorítkozom, hol Freycinet Augierről, mint politikusról szól. Augier tényleg a legnagyobb megvetéssel viseltetett a politika iránt, úgy hogy azt „a legkevésbébbé tiszteletre méltó tudománynak“ nevezte. Azért Freycinet úgy látom tulságba ment, midőn előde politikájáról beszélt. Igaz, hogy a mint állítják, III. Napoleon többször vette igénybe fánácsát,

midőn az önkényű uralmat szabdelvűvé akarta átalakítani. De Augierről, mint politikusról beszélni egyáltalán nem lehet. Mint az akadémikusok rendesen szoktak, Freycinet megköszönte a kitünő tetsületnek, hogy kebelébe fogadta. Mentette magát, hogy ő a költészetéről beszél, kinek egész élete más munkakörben mozgott. Nem is ereszkedett előde drámai költészetének bírálatába, hanem inkább számos szép helyet idézett tőle. Beszéde ha nem is volt irodalmi mestermű, de világosan volt írva és sok tapsot aratott. De ennek egy része kétségtelen inkább a miniszterelnököt illette, mint az akadémikust, a politikust inkább, mint az író.

Greard beszédének, melylyel Freycinetnek felelt, más irodalmi és bírálati értéke van. Az író teljesen uralkodott tárgyán és a legnagyobb könnyűséggel kezelte. Mily nagyszerű és megragadó képet rajzolt Augierről és mily igaz bírálatát adta műveinek. A hallgatóság e meglehangú és fényes beszél szépségeitől el volt ragadtatva. Mily stylus, mily finom árnyalatok! Mily biztosság, mily hibázhatlan írói érzék melylyel mindig az igazságot találja el!

Greard kedves kitérést tett a híres Pigault-Lebrun-re, Augier nagyatyjára. Sajátságos, hogy e frivol és könnyelmű regényíró volt az erkölcsben Augiernek oktatója. A mily frivolok a nagyatyja munkái, éppen annyira kifogástalanok erkölcsi tekintetben az unoka művei. Mily könnyed kézzel festi ezt, és mily finom izléssel: „Ötven évig járta Pigault-Lebrun e világot, komolyan kezdve a Bastille-ban, hol két évig volt fogoly; innen kiszabadulva a csendőrséghez áll be; esküdt ellensége szabálynak és fegyelemnek, s mindenféle párbajokba és rendetlenségekbe vegyül és társainak bálványja; aztán egy vándor színész-társulathoz szegődik és mindenféle bolondságokat követ el s atyja otthon halottnak nyilvánítja. Nem levén többé élő, kedve szerint játszik városokban és falvakban; végül a köztársaság zászlója alatt hazakerül és Valurgban katona lesz; tiz évvel később Jerome herczeg könyvtárnoka könyvtár nélkül, felolvasója a herczegnek, ki a könyveket sohase szerette és a kinek egyéb hivatala soha se volt, csakhogy ünnepélyeket rendezzen; mindig kalandok közt és multságok közt élve, gyöngédtelenségre nem hajlandó, de semmi kicsapongástól sem tartozkodó: s csak úgy röptében szórja az utra vígjátékait, bohózatait és regényeit féktelen képzelődéssel és könnyelmű vigszággal írva, de a melyeknek semmi közük az erénynek. A családi tüzhelyhez visszatérve e vig regényhősből, nevelő lesz, unokájának nevelője, azt segíti tanulásában s kíséri útazásai-ban és nyolczvan éves korában számára „Erkölcsei elbeszélések“-et ír. „Kedves Emilem, mondotta, — Emil akkor tizenkét éves volt — a te számodra írtam ez elbeszéléseket, neked ajánlom azokat.“ „Vajha élvezhetnéd, vajha mindenekfelett megtanulhatnád azokból a gyakorlati erkölcs szabályait, a mi nélkül a társadalom fenn nem állhat! „L'Enfant du Carneval“ és „Mr. Botte“ szerzője egy könnyelmű élet alkonyán az erkölcsöt kezdi hirdetni!“ Ezt nagyon jól mondotta. De a mit még inkább meg kell jegyezni, hogy az unoka a nagyatyának csakis erkölcsi lecckeit tartotta meg.

Greard azután, a mint az a francia akadémiaiban szokásban van. az új tagról és műveiről beszélt. Freycinet munkái főleg az ő mérnöki pályájára vonatkozó dolgozatokból s az 1870-iki háborúról írt tanulmányaiból állanak, melyben mint a nemzeti védelem tagja fontos szerepet játszott és azonkívül értekezésekből. A beszédnek ez a része inkább csak száraz felsorolása volt az új tag munkáinak. Kissé kényes volt Freycinetnek, mint politikusnak és szónoknak a személyes méltánylása. Szerencsés modorban tette ezt, helyes érzéssel és egyszerűen sok igazsággal. Mindenek felett a szónokot tekintette benne, kit a bölcsek közé sorozott. Szónoklatát a Mirabeau-éval és a Gambetta-éval hasonlítva ezeket mondotta: „Önnél semmi sincs a szenvedélyes kitérésből, semmi a zivataros villámlásból; az ön szónoklata szabályosan és csendesen halad és egyenlő világozottsággal...” „Dufaure, mondotta egy napon Thiers, szétmorzsolja azokat, a kik ellen küzd; mikor egy ministert tart a fogai között, hallják a csontokat recsegni.“ Ön ellenfeleit foglyokká teszi, mosolyogva. Az ütések, melyeket ön mér, olyan sebeket okoznak, mint azok a varázsfegyverek, melyekről Tasso azt írja: „az embert megölhetik, de fájdalmat nem okoznak.“ E beszéd nagyon tetszett a válogatott hallgatóságnak, mely az Institut falai közé gyűlt össze.

— A multkori levelemben szoltam arról, hogy a közlekiismeret Franciaországban végre kárhozthatni kezdi az erkölcstelen irodalmat. Erre most még több jelt lehet észrevenni. A visszatetszés mindinkább növekszik és remélni lehet, hogy általánossá lesz. Év végén minden üzlet számba szokta venni helyzetét, így a könyvárusok is. Meg akartam tudni, mennyiben igaz, a mit hallottam, hogy az ily könyvek kelendősége jelentékenyen csökkent, s írtam egy híres könyvárusnak, ki azt felelte, hogy tényleg nagyon esett az aljas munkák és regények eladása. A szépirodalom megrontói nem találnak többé kiadókat, míg ellenben a jó és komoly művekből, most sokkal több kel el, mint azelőtt. Az emberek határozottan belefáradtak abba a folytonos csömörletes táplálékba, melyet az irodalmi szakácsok oly hosszú ideig tálaltak fel. A vészkiáltást, mely Falot lelkész, Simon Gyula és Passy Frigyes és más hasonló férfiakól jött, meghallották. Az ő működésük kezdti megteremni a jó gyümölcsöket. Hogy csak e három férfi nevét emlitem, nem azért van, mintha csupán ők lennének, kik az erkölcstelen irodalom ellen küzdenek, de ők kezdték az ellen a mozgalmat és ők írtak a legerősebben. A nagy napi lapok is, mint a „Temps“ és a „Debats“ erélyes támogatásban részesítették az ügyet. Az erkölcs jobbitás munkája kitartással lassanként végbe fog menni. Természetesen, hogy azok a hitványok, a kik tollukat aljas üzlet eszközévé tették, nagy lármát csináltak, látva, hogy a fogyasztás napról-napra kevesedik. Gyalázták azokat, kik az erkölcs védelmét felvéve, az ország becsületét és a társadalom méltóságát védelmezték. S mindenekfelett a protestansok ellen tör ki az ő haragjok. Ez csak megtisztelés a nem nagyszámu francia protestánsokra, hogy őket a jó erkölcs, a lelkiismeret méltósága és a társadalom tisztessége védelméért vádolják és rágalmazzák. Oh, vaj-

ha az a kevés protestáns kovász meg tudná az egész tésztát élesztetni országunkban. De adjuk meg mindenkinek a magáét. Sem Simon Gyula, sem Passy Frigyes nem protestánsok és ők legerélyesebb küzdők a szent harcban, a mely foly. Hanem ama gyászvitézek, a kikről szölok, sokkal tovább mennek a protestantismus elleni gyűlöletükben. Nem átalották a lapokban azt írni, hogy kár volt, hogy a Szent Bertalan-éj nem semmisítette meg a protestánsokat az utolsóig és nem fojtotta vérbe a protestantismus átkos csiráit. Végül a a tömeg rosz szenvedélyeihez fordulnak, hogy felingereljék Kalvin gyűlölt követői ellen. Ez teljesen badar beszéd, melyet senki számba nem vesz, senki meg nem hallgat. De két tanulság világos belőle: egyik az, hogy ez emberek nem irtóznának egy új vallási bábórutól; a másik, hogy az a harc, melyet a becsületes emberek az erkölcstelenségnek izentek, szerencsés volt, miután a legyőzöttek ily fékevesztetten dühöngnek.

— Már két éve, hogy Simon Gyulától egy kötet megjelent e cím alatt: „Memoires des Autres“, melyet akkor ismerttettem. Ez előtt pár hónappal kiadták a második kötetet is: „Nouveaux Memoires des Autres“-t, mely éppen oly érdekes, mint az előbbi és oly elismerésben részesült, sőt nagyobbban, mert egy szempillanat alatt elkapkodták. De mily előkelőség, mily finomság, mennyi kedély és bölcsesség van e vonzó lapokon!

Nem egyszer tették fel azt a kérdést, hogy miért adta e kötetnek e czimet: Les Memoires des Autres? mikor tulajdonképpen ez Emlékezések Simon Gyula maga. Igen, őt minden lapon meg lehet találni és hosszú s jól betöltött életének minden korszakában. A kötet nagyobb részének történelmi alapja van, mint az első kötetnek. De a való és igaz történelem mennyire átalakul az elbeszélő fényes képzelme által. S különösen kedves lapok a kötetben a Bretagne-ról, szülőföldről, régi templomairól, és bucsújárásairól írottak. Mellékesen legyen megjegyezve, mily szeretetet ápol a két kitünő kortárs, Simon Gy. és Renan, ki hasonlóan Bretagne-i, szülőföldje iránt és mily megragadó lapokat szentelnek Bretagnának e szeretettől inspirálva. Egyébiránt ez a megjegyzés nemcsak rájuk talál, hanem minden Bretagne-i irónál meg van e meleg érzés. Hazánkban egy hely sem fejleszti ily bensővé a szülőföld iránti szeretetet. De visszatérve Simon Gy. kötetére, a kik az elsőt olvasták, olvasni fogják a másodikat is. Nem részletezem a darabokat, melyeket magába foglal. Az első kötet ismertetésénél tettem ezt kettővel s ez elég volt arra, hogy fogalmat adjon az író modoráról. Mint mulatságos történeteket beszélt ott Cousinról, a francia akadémia eme zsarnok nagymesteréről, úgy beszél itt is Serment-ban, egy politikai tárgyú elbeszélésben. De kétségtelenül a kötet legérdekesebb darabja, a melyvel befejeződik „Thérése.“ E történet az elhagyott gyermekek védelmére alakult társulat évkönyveiből van véve, mely társulatnak Simon Gy. az elnöke. Ez egészen a szívéből jön annak a kitünő embernek, a ki azt írta, és nem is téveszti útját a szívhez; érzellemmel teljes és megindító. Mikor az író a házi erényekről beszél,

s a kicsinyeket és gyöngéket védi, összehasonlíthatlan. Azt lehet mondani, hogy megnyerte ügyét még mielőtt védelmét bevezette volna. Könyvei nagy kelendőségnek örvendenek. Hogy többet ne említsek, ezelőtt három hónappal jelent meg tőle: „La femme au XX. siècle“, és e jeles munka az első hónapban tizenkét kiadást ért. Ebből azt is láthatni, hogy az egészséges erkölcsi irodalom nálunk sok olvasóra talál.

-- A zsinat kérdése, melyről ezelőtt négy hónappal beszéltem, most is napirenden van, a francia reformált egyházban. Ugy látszik, mintha megoldódnék, a nélkül, hogy szakadásra vezetne. De a megoldástól mégis nagyon távol állunk. Mindazonáltal az ügy lassanként eléhalad. Az orthodoxok, kik magánbeszélgetésekben és levelekben többször kifejezték azt az óhajtasukat, hogy közeledés jöjjön létre köztük és a liberalisok közt a végből, hogy a kormány nyal tárgyalásokat kezdjenek a hivatalos zsinat összehívása iránt, most megtörték a csendet. Mikor azonban orthodoxokról beszélek, csak egy részét értem azoknak, habár nem a kisebb részét. Vannak tulzók és ezek makacsul tartják magukat. Tény azonban, hogy némelyek már nyilvánosan is keresik az alapot, melyen a liberalisokkal kibékülhessenek. Azok közt az orthodoxok közt, kik az egyház egységét elébbre becsülik a jelenlegi szakadásnál, említendő főleg Aguilera lelkész, a „Revue de Droit et de Jurisprudence à l'usage des Eglises Protestants“ szerkesztője. Az ő meleghangú és lelkiismeretes felhívása nem elég határozott ugyan s vitának enged helyet, de jó jel. És ez nem az egyedüli. A liberalisok is tettek közzé felhívásokat, hogy keressenek az együttműködésre közös alapot. Hogy ebből a dologból lehet valami, mutatja az is, hogy a tulzó orthodoxok is most nem hevesek és nem irnak oly mérgesen a liberalisok ellen, mint ezelőtt, most nem mondják a liberalisokat eretnekeknek, hanem udvarias szavakban beszélnek. Ez nagy javulás. Februárban lesznek a presbyteri választások, remélni lehet, hogy akkor az újra alakított presbyteriumok nyilatkozni fognak a kibékülés iránt. Az emberek már belefáradtak a sok harcba és huza-vonába, melyek oly hosszú ideje tartatnak. Ugy találják, hogy a protestantismus fecsérlí erejét, a helyett, hogy azt az egyház javára és a nép nevelésére fordítaná. Aztán még egy más oknál fogva is lehet számítani, a pártok közeledésére: az ifjú lelkészek másként gondolkoznak, mint a régiek s nemcsak az egyházi ügyekre nézve óhajtják az egyesülést, hanem theologiai nézeteikkel is távol állanak a régi orthodoxiától. Oly eltérések forognak fenn, hogy a régi orthodoxok nem ismerik meg őket és nyíltan „egy új iskolát“ ról beszélnek. Az orthodox lapok teli vannak e tárgyról való vitákkal. A francia orthodox protestánsok hivatalos lapja: „Le Christianisme au XIX.-e siècle“ úgy nyilatkozik, hogy ezt az új iskolát Schérer kezdette. Ez alaptalan vád, melyet csak vak szenvedély sugallhatott. De hogy a régi orthodoxok és az úgynevezett új iskola közt különbség van, az bizonyos. És a fő különbség, a mely tőlük nem csak az új iskolát, hanem a független gondolkozásaikat elválasztja, hogy ők a

tekintély alapját a lelkiismeretben találják, holott az orthodoxok kizárólag a bibliában. Ők mindent egy könyv külső, anyagi tekintélyének vetnek alá, míg amazok előtt a külső tekintélynek csak annyiban van értéke, a mennyiben azt a benső szentesíti. Egy figyelemre méltó munka, mely a múlt évben a párisi theol. fakultáshoz a tudós cím elyeréseért adatott be, s a melyet egy nagyon orthodox hangzású nevet viselő egyén, Monod Leopold, a lyoni egyház lelkésze jegyzett alá, igen érdekesen foglalkozott a tekintély kérdésével. E munkára azután számos bírálat jelent meg az orthodox lapokban és szemlékben és több hasonló szellemű munka is követte, a miért adták „az új iskola” nevet azoknak, a kik e szellemben gondolkoznak. Hogy ha ezzel azt akarják mondani, hogy az valami új dolog az orthodoxia megszokott gondolkozásában, ez viszonylag igaz. De a liberalisok ez elvet már rég kimondották. Avagy nem ismerik már Vinet-t? Hiszen az ugynevezett independant-ok csakis alkalmazzák azokat az elveket, melyeket Vinet állított fel. Akármint legyen az eredettel, annyi bizonyos, hogy az orthodoxiában megkezdődött az újítás komoly munkája, az ébredés mindinkább érezhetővé lesz, a Monod Leopold példája nem áll egymagára. Azóta egy más, hasonló eszméket fejtegető tanulmány adatott közre, melyet Hollard R. párisi lelkész írt. E tanulmány címe: „A félelem teológiája és a hité”, melyben elveti a külső tekintélyt, hogy nagyobb helyet adjon, bár nem tulsúlyt a lelkiismeretnek. Tiltakozik a betű imádása ellen s szabadságot követel a szellemnek, mely az élet elve. Már sokan megjegyezték, hogy e két tanulmány nem minden ok nélkül íratott általánosabb szempontból. Remélni lehet, hogy az orthodoxok nem fogják gyűléseikben hibáztatni eme két lelkészük nézeteit. Azonkívül épp most adatott ki egy fontos és jelentékeny munka Sabatiertől, a párisi theol. facultas tanárától, e cím alatt: „Foglal-e magában az új-szövetség dogmáit?” E munkát a theol. társulatban olvasta fel és éppen most bocsátotta közre. Közelebbről részletesen fogom ismertetni. Egy szóval az orthodoxok és liberalisok közti feszült viszony engedett és mindkét részen nagy hajlandóság mutatkozik a kibékülésre. És hogyha az orthodoxok elfogadható ajánlatokat tesznek, valószínű, hogy a presbyteriumok újra alakítása után megkezdődnek a tárgyalások az egyesülésre és már talán az 1892-ik év látni fogja a két párt kibékülésének előmunkálatait, hogy összhangban működjenek. Mi teljes szívünkben örvendünk eme biztató jeleknek s hisszük, hogy végül is tartós békét és egyességet hoznak a francia reformatusok családjában.

CHARRAUD.

KOVÁCSI ANTAL

(Szül. 1820. febr. 16. † 1892. jan. 6.)

Kovácsi Antal f. évi jan. 6-án, rövid betegség után meghalt. Senki se gondolta, hogy halála oly hirtelen következék bé. Azok közé a szerencsés emberek közé tartozott, kik egy bizonyos kort elérve, oly időre látszanak, mintegy biztosítottaknak, mely az embernek minden egyebet juttathat eszébe, csak azt nem, hogy annak a végére gondoljon. Erős testalkat, megedzve nem rendszeres gyakorlat által, hanem valamelys mód által, mely a természethez áll közel; kiváló értelmi tehetség, fejlesztve sokoldalú, de egybevágó munkásság által: egy mind természeti, mind szellemi tulajdonságaival kiemelkedő alak.

Nehéz viszonyok közt voltak akkor a prot. iskolák, mikor főgymnasiumunkban tanár lett. Egyik kézzel a védelem kardját kellett tartani, a másikkal pedig az iskolát erősíteni. S egyike lesz azoknak, a kik a résen állanak. Mikor pedig nemsokára a szabadság friss szellője kezd lengedezni és az erőt inkább lehet a benső építésre fordítani, nevelői hajlamával és jeles paedagogiai készségével oktatásügyünknek, egyházunk körén kívül is, általános tiszteletet érdemlő vezérférfia, a gyakorlatban, a tanácsteremben és sajtóban, s első sorban folyóiratunkban egyaránt buzgósággal és eredménnyel szolgálva a nevelés és oktatás ügyét.

Jelentékenyen tölti bé hivatalát, mint a vallásközönségnek közgazgatásügyi előadója is, világos észszel, belátással a dolgoknak rendszeren természetes kapcsolatait keresve, az ügyeket dolog-intéző természetével valódi odaadással intézve. Nagy tevékenységet fejt ki az egyházi nyugdíj-intézetek létrehozásában, míg másfelől egy másik humanus intézet, a városi nőegyletnek a 60-as évektől kezdve munkás titkára. S mindezeket a munkákat biztos és erős vállakon hordozta.

Még a múlt év őszén az új tanárok beiktatásakor beszédet mond. Egy tömör, paedagogiai essay-nek beillő beszéd volt az. Fájdalom! ez volt hatyudala. Az oszloperős férfi megdőlt, összeomlott egyházunk nagy veszteségére.

Vajha jőnének ő utánna mások, kik közügyünket úgy szolgálják, miként ő, kinek sirján a koszorú nagy szolgálatok és valódi érdemek koszorúja. És a mi könnycseppünk a szeretet könnycseppje.